

SLOBODA UTEMELJENJA CRKVENIH ŽUPA DUBROVAČKE NADBISKUPIJE TE STONSKE I TREBINJSKO- MRKANSKE BISKUPIJE U XVIII. STOLJEĆU

Vinicije B. Lupis, Dubrovnik

Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"
Područni centar Dubrovnik
vinicije.lupis@pilar.du

UDK: 272-772 (497.5 Dubrovnik)"17"
272-774 (497.5 Dubrovnik)"17"
Pregledni rad
Primitljeno 12/2014.

Sažetak

U povijesti Dubrovačke nadbiskupije osamnaesto je stoljeće iznimno zanimljivo, zbog činjenice što dubrovačkim nadbiskupima ponovo postaju Dubrovčani, a ne više stranci. Nadbiskup Rajmund Gallani/Jelić jedan je u nizu Dubrovčana koji su djelovali na Levantu, osoba koja je svojim misionarskim radom bila vezana uz Malu Aziju, gdje je bio naslovnim nadbiskupom Ankare i usko je surađivao s Armencem Mkhitarom, utemeljiteljem Mhitarističkog reda Armenske crkve. Za nadbiskupa Nikole Puljizevića (1767.–1777.), nekoć biskupa Nikopolja u Bugarskoj, utemeljuje se kapelanija u Majkovima, a za nadbiskupa Grgura Lazzari/Lazzareva (1777.–1792.), Dubrovčanina bugarskog podrijetla, župa Banići. Tijekom XVIII. stoljeća, za gospodarskog prosperiteta, obnavljaju se i grade nove župne crkve i bogati pučanski sloj nastoji svojom slobodnom voljom utemeljiti nove župne crkve i kapelanije na teritoriju Dubrovačke Republike.

Ključne riječi: Dubrovačka nadbiskupija, Stonska biskupija, utemeljenje župa.

U povijesti Dubrovačke nadbiskupije osamnaesto je stoljeće iznimnozanimljivo, itozbogčinjenice što dubrovačkim nadbiskupima ponovo postaju Dubrovčani, a ne više stranci. Dubrovačka Komuna i poslije Republika bila je iz dostupnih arhivskih izvora ekskluzivno katolička državnica. Prema srednjovjekovnom feudalnom načelu *Cuius regio, illius religio*, svim silama nastojala je da svi njezini podanici ispovijedaju istu državnu, rimokatoličku vjeru.¹ Odnos Crkve i države u Dubrovačkoj je Republici bio vrlo zamršen, pa bez

---

¹ Ante Marinović, O položaju katoličke crkve u Dubrovačkoj Republici, u: *Dubrovački horizonti*, 35, Zagreb, 1995., 64 -67.

ikakve privole državnih činovnika i bez privole Malog vijeća nije moglo doći ni do kakve izmjene crkvenog dobra ili ustroja novih župa.² Crkveni se ustroj na užem gradskom području od visokog srednjeg vijeka do naših dana gotovo nije mijenjao, a sustav na područjima stečenim u XIV. i XV. stoljeću bio je usklađen s novim političkim ustrojem vlasti.

Prvi pokušaj osuvremenjena crkvenih župa na užem dubrovačkom području zbiva se sredinom XVI. stoljeća. Temelj crkve nalazi se u obitelji i župnoj zajednici, skupini vjernika na određenom području, što odgovara i grčkoj riječi *paroikia* – „stanovati blizu“. Dubrovački nadbiskup Lodovico Beccadelli (1502.–1572.), nastojao je provesti reformu crkvenih župa u gradu Dubrovniku. Tridentskom crkvenom reformom definirane su granice biskupija i crkvenih župa. Sabor je odredio da biskupi uspostave granice župa ili biskupija kako bi vjernici i biskupi mogli u potpunosti znati kome pripadaju i pod čijom su jurisdikcijom. Isto su tako župnici bili dužni stanovati u župi. Tako je nadbiskup bio naumio da grad podijeli u dvanaest crkvenih župa, s dvije u predgrađu. Poslije dosta snažnog otpora 10. studenoga 1556. sklonio je Senat da prihvati njegov prijedlog.³

Radilo se dakle o dvanaest crkvenih župa: katedralna župa sv. Marije, sv. Ivana, sv. Stjepana, sv. Lucije, sv. Barbare, Svih svetih (Domino), sv. Jakova, sv. Vlaha, sv. Petilovrijenaca, sv. Nikole Ispovjednika, Preobraženja Kristova (Sigurata) i sv. Spasa. Na istočnoj strani grada, na Pločama, ustrojila bi se crkvena župa sv. Antuna Opata, a na zapadu župa sv. Andrije Apostola na Pilama.⁴ Ta crkvena podjela nije nikada provedena, pa je nepromijenjeno stanje crkvene podjele iz XVI. stoljeća Dubrovnik dočekao do druge

² Kostantin Vojnović, Crkva i država u dubrovačkoj republici, *Rad JAZU*, knjiga CXXI/XLII, Zagreb, 1895, 7.

³ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), Consilium Rogatorum (1555. – 1557.), str. 255/v–259.

⁴ Tridentska baština: katolička obnova i katolička konfesionalizacija u hrvatskim zemljama, znanstveni skup u Zagrebu 2013. posvećen Tridentskom crkvenom saboru; Rukopisna ostavština don Nika Gjivanovića – RO 166, 369; Vinicije B. Lupis, Neuspjeli pokušaj uspostavljanja dvanaest crkvenih župa dubrovačkog nadbiskupa Lodovica Beccadellija 1556. godine, u: *Naša Gospa*, 16, Dubrovnik, 1999., 12–14; Žarko Muljačić, Novi podaci o dubrovačkom nadbiskupu Ludovicu Beccadelliju, *Analiti Povijesnog instituta HAZU u Dubrovniku*, 39, Zagreb/Dubrovnik, 2001., 217–260; Irena Benyovsky Latin, Parochiae dentro la Città - Beccadellijeva podjela Dubrovnika na župe 1556. godine, *Sacerdotes, iudices, notarij...* Posrednici među društvenim skupinama, *Istarski povijesni biljenale*, 2, Poreč, 2007., 109–167.

polovice XX. stoljeća, kada se osniva prva nova crkvena župa, sv. Petra, na Boninovu. Očito je potreba ekonomske moći i brojnosti stanovništva nukala dubrovačkog nadbiskupa Beccadellija na ovaj veliki poduhvat, ali brojne epidemije kuge, ekonomsko nazadovanje, Ciparski rat i štedljivost države očito su bile odveć velike prepreke.

Ekonomski oporavak poslije političke i gospodarske krize u XVII. stoljeću i rast broja stanovnika u XVIII. stoljeću omogućili su nastanak novih crkvenih župa u Dubrovačkoj Republici, čije su utemeljenje trebali odobriti Malo vijeće i nadbiskup. O crkvama, samostanima i župnim kućama skrblila je država, koja ih je sustavno gradila i obnavljala te nabavljala liturgijske predmete. O tome svjedoči sedma arhivska serija fonda Dubrovačke Republike pod nazivom *Fabbriche*.

Rajmund Gallani/Jelić, dubrovački dominikanac i nadbiskup (1722.-1727.), bio je prvim dubrovačkim nadbiskupom nakon dugog niza stoljeća kako su tu crkvenu dužnost obnašali stranci. Rajmund Gallani (Jelić) bio je nadbiskupom Ankare i apostolski vikar Carigrada. Sveta ga Stolica godine 1706. imenuje apostolskim vikarom latinske patrijaršije u Carigradu, a godine 1708. papa Klement XI. zbog velikih ga zasluga za Crkvu imenuje nadbiskupom Ankare (*Ancyre*) te bi zaređen za biskupa godine 1709. Nije pošao u Ankaru zbog malog broja vjernika katolika armensko-turskog obreda, već ostade u Carigradu. Ondje je stekao naklonost ne samo katolika već i Turaka i Grka. Kao vješt diplomat prijateljevao je s poslanicima mnogih država, osobito s ruskim veleposlanikom Petrom Tolstojem. Njegovom pomoću spriječio je pečkog patrijarha u njegovoj nakani da istjera misionare franjevence iz svoje pokrajine. Mnogo je pomagao tamošnjim kršćanima i tješio ih u progonstvima, a i sam je morao podnijeti mnoge poteškoće u svojem apostolskom djelovanju. Uspio je dobiti dozvolu za popravak crkve sv. Groba u Jeruzalemu i samostana i crkve bosanskih franjevaca u Fojnici.⁵

Iz sačuvanog izvješća *Propaganda Fide* iz travnja 1720., prilikom njegova apostolskog pohoda katolicima Male Azije i grčkih

---

⁵ Usp. Lupis, 2002., 123-134.; S. M. Crijević – Cerva: *Iconotheca illustrum fratrum congregationis Ragusinae S. Ordinis Praedicatorum*, Dubrovnik, 1728., str. 313. (rkp. u Knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku); D. Farlati: *Illyricum Sacrum*, sv. VI, Venetiis, 1800., 270-277; K. Vojnović, Crkva i država u Dubrovačkoj Republici, *Rad JAZU*, sv. CXIX, Zagreb, 1894., 6, 45-46; A. Dešković, Rajmund /Ivan /Gallani/ Jelić, *Akvina*, god. VI, sv. 5, Dubrovnik, 1936., 98-99; S. Crijević-S. Krasić: *Dubrovačka Biblioteka*, Zagreb, 1975, I. s XXII., II., Zagreb, 1980., 448).

otoka, razvidno je kako se Rajmund Jelić zalagao kod velikog vezira kako bi naredio armenskom patrijarhu da dopusti katolicima obavljanje obreda iz nužde u njegovim crkvama. Rajmund Jelić zaprimio je kopiju pisma oca Mkhitarar (armenskog redovnika iz Sebaste koji je utemeljio Mkhitaristički red u Mletcima na otočiću San Lazzaro), a u kojem se govori da armenski katolici mogu samo u opasnosti obavljati obrede u nesjedinjenoj Armenskoj crkvi. Izvješće nadbiskupa Jelića puno je opisa teškog stanja, stalnog straha za goli život i pogibelji svake vrste tijekom obavljanja vizitacije Male Azije i grčkih otoka. Nadbiskup Jelić surađivao je i s nadbiskupom Zmajevićem iz Perasta.⁶

Zauzeti pastoralni rad po Osmanskom Carstvu pripremao je buduće dubrovačke prelate za dušobrižnički rad u domovini. Biskupa Jelića je samo na godinu dana naslijedio karmelićanin Filippo Itubride, a potom provincijal dubrovačke franjevačke provincije Anđeo Franchi (1728.–1751.). Nadbiskup Franchi bio je imenovan državnim teologom Dubrovačke Republike i posebnim poslanikom kod Karla VI. u Beču.⁷ Poslije imenovanja za dubrovačkog nadbiskupa 9. svibnja 1729. sazvaio je dijecezansku sinodu na kojoj su donesene važne odluke za vjersku obnovu klera i vjernika biskupije, stoga će biti razumljiva briga oko ustrojavanja novih crkvenih župa.⁸

Dva dominikanca, Hijacint Marija Milković (1752.–1756.) i Arkandeo Lupis (1757.–1766.) nastavili su sa sustavnim radom na razvoju pastora Dubrovačke nadbiskupije. Raniji nikopoljski nadbiskup Nikola Puljizević, iz Zatona kraj Dubrovnika (1767.–1777.), upornim radom uredio je pastoralni život, pohodio je udaljeno Lastovo. Krajem stoljeća, poslije nadbiskupa benediktinca Grgura Lazzarija (1777.–1792.), djelovao je franjevac Alojzije Spagnioletti (1792.–1799.).

Valja napomenuti nešto više o Grguru Lazzariju. Među uglednim dubrovačkim pučanskim rodovima isticao se u XVIII. stoljeću rod Lazzari. Ugledna dubrovačka građanska obitelj

⁶ Arhiv Dubrovačke biskupije (ABD), Lib-9: "(...) In tanto non devo tra lasciare di dolermi del sud. P. Abb.e Mechitar, che hasuendoo scritto qua, et in diverse Citta' dell'Asia d'hauer ottenuta da sua santita'la licenza di Cattolichi possano andar nell'Chiese di scismatici (...)"; D. Farlati - J. Coleti, o. c., 1800., 270.

⁷ Ante Dračevac, Braća reda Male braće – Dubrovački nadbiskupi, *Samostan Male braće*, Zagreb, 1985., 81.

⁸ ABD, Sig. 1, ser. 4, Constitutiones et Decreta Synodi Diocesanae Ragusii in Cathedrali ecclesia S. Marie Maioris, Anno 1729. ab I. 11. et Rev. D. D. Fr. Angelo Franchi Archiepiscopo celebratae, Anconae 1730.

potjecala je iz Bugarske, očito se izvorno prezivala Lazarev, a poslije je došla u rodbinske odnose i s obitelji Držić i Bošković. U Genealogiji dubrovačkih bogatih trgovaca Antunina doslovno stoji: "Lazarević (Lazzari) dolazi iz Ćiprovca u Levantu, kuda prolazeći kao poslanik kod Porte S. Augustin Tudišić Franov uzme u svoju službu niže opisanog Pavla Mihova, mladića dobra talenta i davši mu odgoj i da nauči hrvatski jezik potpuno uspije, tako da je u mnogim prilikama vršio službu Republičina dragomana (tumača), oženio se i nastanio u Dubrovniku."⁹ Njegov unuk Stjepan, benediktinac, opat i predsjednik Mljetske kongregacije (*Melitense*), a zatim dubrovački nadbiskup, bio je zasigurno najistaknutiji član ove obitelji. Kao dubrovački nadbiskup nosio je ime Grgur Lazzari (1777.-1792.).¹⁰ Stjepan/Grgur bio je redovnikom u samostanu sv. Andrije "in Pelago", te u samostanu sv. Marije Mljetske. Postao je 1767. poglavarom Mljetske benediktinske provincije u samostanu sv. Jakova u Višnjici kraj Dubrovnika. Papa Pio VI. je uz suglasnost Dubrovačke Republike izabrao na čast dubrovačkog nadbiskupa 1777. Nakon revnosnog obavljanja nadbiskupske službe bio je pokopan u dubrovačkoj prvostolnici u siječnju 1792. godine.¹¹

Kratak osvrt na plejadu dubrovačkih nadbiskupa XVIII. stoljeća potvrdit će činjenice o važnosti reformi koje se osjećaju do naših dana, kada se pojedine crkvene župe gase, zbog povijesno-političkih procesa, što su ostavili dubokog traga na demografska kretanja dubrovačkog kraja.

STONSKA BISKUPIJA

Na prostoru Stonske biskupije, a znači nakon 1541., kada je obnovljena samostalna biskupija, tijekom XVIII. stoljeća utemeljuju se samo dvije nove crkvene župe jer je u ranijem razdoblju, u XVI. i XVII. stoljeću, završen proces definiranja teritorija crkvenih župa po logičnom teritorijalnom ustrojstvu knežija i kapetanija Dubrovačke Republike. Stonski je biskup Frano Volanti 15. srpnja 1732. aktom preselio sjedište crkvene župe Vručica iz crkve sv.

---

⁹ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), *Famiglie cittadine disconosciute all'ex Repubblica di Ragusa e loro descrizione, e parentele*, 99, 49'.

¹⁰ DAD, *Genealogija dubrovačkih gragjana (Genealogia delli Cittadini Ragusei)*, prevod rukopisa vlasništva Zbora Popovskog kao i onog vlasništva prevodioca, *Dubrovnik 22. V. 1935.*, preveo Dr. Ernest Katić, 154, 155.

¹¹ Daniele Farlati i Jakcobo Coleti, *Ecclesiae Ragusinae*, Venetiis, MDCCC, 281-284.

Kuzme i Damjana u crkvu Gospe od Milosrđa.¹² Biskup Frano Volanti, dubrovački kanonik, godine 1713. održao je dijecezansku sinodu u katedrali sv. Vlaha, a za svoga pomoćnika izabrao je glasovitog isusovca Ardelija Della Bellu. Dvije godine ranije, 1711., prenio je sjedište župe od Polja iz crkve Gospe od Lužina u crkvu Gospe Luncijate, koja je tada i obnovljena. Ta crkva je služila kao matica spomenute župe sve do njezina ukinuća 1830. i pripajanja nanovo ustrojenoj župi Ston.¹³

Arhiv Stonske biskupije gotovo je posve uništen, izuzevši desetak arhivskih knjiga, što stvara veliki problem u istraživanju crkvene povijesti ove drevne biskupije. U odlukama Vijeća umoljenih sačuvan je akt o utemeljenu nove crkvene župe 1765. na poluotoku Pelješcu za sela: Oskorušno, Prizdrina, Podobuće, Borje, Zakotorac, Podgolubinac, Košarni Do, Županje Selo i Zakamenje, sa ukupno 105 kuća, odcjepljujući se od crkvene župe u Kuni, sa selima: Kuna, Osobljava, Potomje i Pijavičino, sa 145 kuća. Bilo je predloženo da župnik stanuje u Županjem Selu, gdje se nalazila mala kapela s podtrijemom, koja bi služila za župnu crkvu, uzdržavajući se od zemljišnih prihoda crkve sv. Ivana u Prizdrini. Senat se obvezao da će sagraditi župnu kuću i trijem ispred crkve kao i nabaviti liturgijske predmete za novu župu.¹⁴ Nažalost, kako je župni arhiv u Kuni spaljen u Drugome

¹² ADB, Sig.1. podserija 1a, sv. 14. 5'

¹³ Vinicije B. Lupis, *Sakralna baština Stona i okolice*, Ston, 2000, 43; Antun Liepopili, Sinod stonske biskupije u crkvi Imena Isusova – podatci za povijest dubrovačke biskupije, *List Dubrovačke biskupije*, br. 12, Dubrovnik, 1905, 101; Mijo Brlek, *Rukopisi u knjižnici Male braće u Dubrovniku*, knj. 1, Zagreb, 1952, 236, *Synodus diocesis Stagnesis an 1713. Synodus Diocesis sub Ilmo et Rmo Dono D. Francisco Volanti Epo Stagnensis Nonis Febrarii 1713 in cathedrali ecclesia D. Blasii nolit.*

¹⁴ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 177. (1765. – 1766.), 176-176': "La Parochia de Cuna' mendo composta di 13. casali, et essendo di tanta etenzione, che quel povero Popolo non puo' in alcuna maniera aver la necessaria assistenza del Paroco, pare che dovrebbe diversi in due Parochie la prima fare di quattro Casali solamente di Cuna', Osobglavia, Potovgne, e Piavicino, che fanno Casa 145. et il Paroco smi... piu' dalla meta' il suo travaglio dovrebbe piu' che contentarsi per suo mantenimento di quello che li da la Borsa di X.sto, e di quello sono soliti a darsi le dette Case 145. Dei restanti poi nove Casali Oskorusno, Prisdрина, Podobucce, Borie, Sacotoraz, Podglubinaz, Cosciarni Do', Giupagne Selo, e Sakamegne composti di Case 105. erigere una nuova parochia, pisando l'abitazione del paroco in Giupagne Selo, ch.e' in mezzo dei sudetti nove Casali, dove vi e' una piccola Chiesa, alla quale aggiungendo un Potriem de .... lo con tempo convertire in uso della Chiesa, la detta Chiesola servirebbe per la Capella della stessa Chiesa parochiale. E perche vi sono nella detta nuova Parochia da eriggersi diversi terreni appa...

svjetskom ratu, ostali smo uskraćeni za arhivske podatke o životu ove crkvene župe, koja je mogla postojati do dvadesetih godina XIX. stoljeća, kada je ukinuta Stonska biskupija i kada je djelovanjem triju biskupa s otoka Krka provedena modernizacija i crkveni preustroj sada jedinstvene biskupije, na prostorima dviju dokinutih biskupija (Stonske i Korčulanske).

Stonski biskup Pero Budmani ustanovio je novu crkvenu župu u mjestu Vignju, na krajnjem zapadnom dijelu poluotoka Pelješca zbog porasta broja stanovništva i ekonomskog jačanja pomorskog sloja. Pelješko brodarstvo druge polovice XVII. stoljeća i XVIII. stoljeća obilježeno je stalnim usponom, usprkos brojnim nedaćama i Kandijском ratu, mletačkim pritiscima, kao i dubrovačko-ruskom sukobu 1770-ih godina. Taj je uspon najočitiji na području Trstenice. Krajem XVII. i u prvoj polovici XVIII. stoljeća brodovlasničke su se obitelji uglavnom otkupile od kmetstva. U Vignju je, pak, stvorena nova kapetanska jezgra u Čikatića (Kovačevića) Selu. Veliki ugled peljeških kapetana i brodovlasnika u drugoj polovici XVIII. stoljeća rezultirao je njihovim čestim obavljanjem važnih državnih poslova.¹⁵ Poluotok Pelješac u XVIII. stoljeću iznimno je aktivan i oko godine 1800. u izvanjadranskoj plovidbi Pelješac je dosegnuo svoj vrhunac. Pelješčani su vlasnici 174 jedrenjaka dubrovačke flote (od oko 240 jedrenjaka te zastave). Kapetani s poluotoka Pelješca zapovjednici su tada na 80 jedrenjaka i vlasnici su 20,8 % brodskih karata flote.¹⁶ Mjesto Viganj s pripadajućim zaselcima i mjestom Nakovana stoljećima se nalazilo u sastavu župe sv. Vida u Podgorju, poslije nazvane Gospa od Karmena, kao matične župe zapadnog Pelješca. Sve do početka osamdesetih godina XVI. stoljeća ta crkvena župa imala je sjedište

---

nti alla Chiesa di S. Gio: in Prisdrina, che sono quasi ontte coltivate, e che fruttano altri beni, cosi' assegnando al detto nuovo Paroco quello, ch'erano demeta finsoro di dare al paroco di Cuna' le predetta 105 Case, e la metta' dei frutti dei sudetti terreni, lasciando l'altra meta' per mantimento della Chiesa Parochiale di Giupagnne Selo con obbligo di dover qualta inanendere la sudetta Chiesa di S. Gio: di Prisdrina, pan che ogni cosa proveduta compretenmente solamente sarebbe di bisogno anche per questa nuova erezione provedere una vice tantum 120: dal denaro del Chirografo, e' come guidicante aloricamenti l'Ecc.o Senato per fabbricam la casa del nuovo paroco, per il Triem, e per sacri utensili lasciando il restanta a peso di quei Parochiani, i quali pure lo spera, che sarebbuono di buona vogla a contribuire considerando il grande ubile. Che sarebbe a vidondare alle loro anime."

¹⁵ Nenad Vekarić, Drugi dio - Pelješki brodovlasnički krug, *Pelješki zbornik (Tri stoljeća pelješkog brodarstva)*, sv. 4., 57.

¹⁶ Stjepan Vekarić, Prvi dio - Pelješki brodovlasnički krug, *Pelješki zbornik (Tri stoljeća pelješkog brodarstva)*, sv. 4., 34-37.

u crkvi sv. Lovrinca u Žukovcu. Matične knjige započinje voditi župnik don Bartul Lupis 1. travnja 1761.¹⁷

Župa sv. Mihovila u Vignju utemeljena je godine 1761. odvajanjem naselja Viganj i Donje i Gornje Nakovane od župe Karmen u Podgorju godine 1761. U ime bratovštine sv. Mihovila u Vignju Luka Vukić iz Nakovane i Božo Bračanin iz Vignja 23. siječnja 1761. iznijeli pred Vijećem umoljenih svojom predstavkom potrebu utemeljenja nove crkvene župe, budući da se župa Gospe od Karmena prostire na jedanaest milja i broji 272 kuće. Nova župa bi brojala 104 kuće, jer su stara župa i župni stan udaljeni od vjernika Nakovane osam milja, što je otežavalo vjersku poduku i obavljanje svećenikovih dužnosti. Bratovština je izvjestila kako je župna prebenda iznosila 52 cekina, odnosno 20 groša po kući. Vijeće umoljenih ovaj je podnesak prihvatilo sa dvadeset i četiri glasa za i dva protiv.¹⁸ U Vijeću umoljenih raspravljalo se 18. ožujka 1761. o prihodima nove župe sv. Mihovila u Vignju, koji su iznosili 52 cekina i o odobrenju dodatnih prihoda iz blagajne sv. Marije Velike i *Borse dei Poveri di X.to* trideset cekina, tvoreći župnikov prihod od 82 cekina godišnje. Isto je tako odobrena pripomoć župniku Gospe od Karmena za razliku gubitka prihoda.¹⁹

Župu sv. Marije Magdalene u Putnikovićima/Crna Gora ustanovio je stonski biskup Hijacint Miljković godine 1749.²⁰ Iz zaklade don Marka Vlajkija financirano je dovršenje župnog dvora i opremanje župne crkve u Putnikovićima, kao i uzdržavanje župnika.²¹ Isprva je župa sv. Martina u Žuljani, koju je ustanovio stonski biskup Petar Gučetić 1556., obuhvaćala i područje današnje župe Putniković, ali zbog porasta broja stanovnika pokazala se potreba odcjepljenja i uspostave nove crkvene župe. Mnogi stanovnici ove župe sudjelovali su u pomorskoj aktivnosti Dubrovačke Republike tijekom XVIII. stoljeća, gdje je par pojedinaca steklo zvanje pomorskog kapetana, a ovo ekonomsko jačanje rezultiralo je mogućnošću uspostave crkvene župe.

¹⁷ Ivan Šimić, *Šematizam Dubrovačke biskupije*, Dubrovnik, 2011., 208; Vinicije B. Lupis, *Župa sv. Mihovila u Vignju*, *Dubrave hrid*, 11, Dubrovnik, 1996., 31-33.

¹⁸ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 173, (1766.-1766.), 11-12.

¹⁹ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 173, (1766.-1766.), 50-51.

²⁰ Vinicije B. Lupis, *Sakralna baština Stona i okolice*, Ston, 2000., 44; isti, *Sakralna baština Žuljane*, Ston, 2007., 27.

²¹ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 117, (1756.1766.), 175-175'.

DUBROVAČKA NADBISKUPIJA

Grad

Poslije XVI. stoljeća ustroj gradskih župa stoljećima je ostao isti. Jedini pokušaj utemeljenja nove crkvene župe zbio se u prvoj četvrtini XIX. stoljeća, i to utemeljenjem kapelanije sv. Križa na Gornjem Konalu, ali tada već vremenski izlazimo iz teme naše rasprave.²²

Astareja

Na području Astareje ili Djedine crkvene župe svoje porijeklo vuku od najstarijih vremena, i samo se utemeljuje nova crkvena župa u Mokošici.²³ Dubrovački nadbiskup Nikola Puljizević 5. kolovoza 1769. odcijepio je od župe Rožat, odnosno Rijeke / Omble tri sela: Mokošicu, Petrovo Selo i Sustjepan, i uspostavio novu crkvenu župu sa župnom crkvom sv. Spasa u Mokošici.²⁴ Bila su to relativno mala naselja udaljena od sjedišta župe u Rožatu, i stoga se pokazala potreba za drugim župnim centrom u Rijeci dubrovačkoj. Biskup Nikola Puljizević, rodom iz Zatona i nekadašnji nadbiskup u Sofiji, imao je poput svih misionara poseban afinitet za pastoralni rad. Proces ustanovljena nove crkvene župe Mokošica započeo je ranije, 6. svibnja 1766., raspravljanjem u Vijeću umoljenih, kada je razmatrana potreba utemeljenja nove crkvene župe i njezine materijalne opravdanosti. Utvrđeno je kako su 62 kuće u tri sela bile dužne dati 24 groša po kući, što je iznosilo 37 cekina i osam groša, što nije bilo dostatno za uzdržavanje svećenika. Ostalih 35 cekina namireno je iz zaklade don Marka Vlajkija; uz ostala podavanja od crkvenih funkcija, kao i uz zamršeni izračun ranijih obveza u starijoj župi Ombla/Rijeka u Rožatu omogućeno je stvarno utemeljenje nove crkvene župe.²⁵ Isto tako bratovština iz Zatona 6. travnja 1762. pred Vijeće umoljenih iznosi potrebu obnove i trijema župne crkve u Zatonu, kao i uređenja župne kuće, jer župnik živi u iznajmljenoj kući Marije Ivana Krstitelja Vlajkija. Na istoj sjednici

---

²² Vinicije B. Lupis, Sv. Križ na Gornjem Konalu, u: *Dubrovački horizonti*, 47, Zagreb, 2009., 102-112.

²³ I. Šimić, o. c., 2011., 98.

²⁴ DAD, R. O. 166 don Nikole Gjivanovića, sv. CCCLXIX/13; ADB, Beneficorum 1722. in 1771., 272/v i 273.

²⁵ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 171, (1756.-1766.), 171-171'.

razmatrana je potreba izgradnje novoga župnog dvora u Pridvorju, Stravči i Grudi.²⁶

Mljet

Župa sv. Antuna Pustinjaka u Maranovićima na otoku Mljetu ima svoju složenu povijest. Prvotna crkvena župa se po svemu sudeći nalazila u antičkoj Žari, a potom u Vrhmljeću. Potom se crkvena župa seli uz crkvu sv. Nikole u Okuklju, gdje je bila do 1695., kada je preseljena u crkvu sv. Vida u Koritima, a 1770. u crkvu sv. Antuna Opata u Maranovićima.²⁷

Primorje

Na području Primorja Dubrovačka Republika utemeljuje 1407. župu sv. Vlaha u Slanome.²⁸ Župa Majkovi je u dosadašnjoj literaturi vođena kao samostalna kapelanija od 1857. godine,²⁹ ali povijesni izvori opovrgavaju ovu činjenicu i utemeljenje stavljaju u vrijeme sedamdesetak godina ranije. Predstavnici bratovštine sv. Trojstva u Majkovima³⁰ kao predstavnici svih stanovnika sela obvezali su se izdržavati kapelana zbog udaljenosti od naselja Slano. Postupak utemeljenja kapelanije u Majkovima najtemeljitiije je potkrijepljen arhivskim izvorima i ogledni je primjer odvijanja takvog postupka.

Dana 2. studenoga 1781. upisan je na 229. stranicu *Liber diversorum* Dubrovačke nadbiskupije akt u državnoj kancelariji u Dubrovniku upisan u knjigu *Libro diversorum de foris* na stranici 210. Dana 22. listopada 1781. zabilježene su izjave starješina bratovštine sv. Trojstva iz Majkova Nikole Stahora i Nikole Laznibata. Starješine bratovštine sv. Trojstva u ime bratima i privolu vlastelina Nikole Pavlova Gučetića izrazili su potrebu za kapelanom. Bratovština se obvezala ustupiti kapelanu za

²⁶ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 173, (1760.-1762.), 215-219.

²⁷ I. Šimić, o. c., 2011, 257; DAD, RO 166, CCCLXIX/16; Ivo Dabelić, *Arhivska građa za povijest otoka Mljeta*, Dubrovnik, 2000., 159, 160, 187.

²⁸ Vinicije B. Lupis, O župnom dvoru u Slanome, u *Dubrovački horizonti*, 2011., 11-20.

²⁹ I. Šimić, o. c., 2011., 83.

³⁰ Ivica Prlender, Majkovski bratovštinski statuti iz 1560. godine, u: *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka*, sv. IV., Dubrovnik, 1993., 27-30.

stanovanje jednu kuću nedaleko crkve sv. Trojstva. Kapelanu se također povjerava i crkva sv. Trojstva. Starješine Bratovštine također su se obvezale dati osamdeset dukata godišnjeg prihoda. Po dolasku kapelana bratovština se obvezala ustupiti i jedan vrt nedaleko od bratovštinske kuće. Kapelan se obvezuje držati svete mise tijekom cijele godine, odnosno misne intencije subraće bratovštine, a milostinja se dijeli na prihod za uzdržavanje crkve i manji dio za kapelana. Isto se tako na kasi crkvene milostinje postavlja brava sa tri ključa, od kojih dva imaju starješine, a jedan kapelan. Isto tako na dan Svih svetih svake godine bira se novi starješina i uprava bratovštine, s pravom interveniranja kapelana. U slobodne dane kapelan ima slobodu govorenja svetih misa po volji. Kapelan ima obvezu s oltara držati vjersku poduku za odrasle prije svete mise. Svake nedjelje kroz godinu u podne dječaci su obvezni nazočiti vjerskoj poduci. Obveza kapelana bila je pohoditi stare, nemoćne, podučavati ih vjeri po kućama, pa tako i djevojčice. Važna obveza kapelana je posjećivati bolesne i umiruće i služiti svete mise za spas njihove duše. Isto tako, uz dozvolu dubrovačkog nadbiskupa dobit će dopuštenje krštavanja u kapelaniji. Bratimi se obvezuju tijekom berbe grožđa i žetve davati naturalna podavanja za uzdržavanje kapelana. U slučaju bolesti kapelana - on je dužan osigurati sebi zamjenu, i to na svoj trošak.

Ovaj svojevrsan dvostrani ugovor bio je podastrt pred generalnog vikara msgr. Marina Ranjinu. Stanovnici Majkova koji su bili podložni crkvenoj župi sv. Vlaha bili su udaljeni od crkvene matice tijekom zimskih mjeseci, kada su izlokane ceste pune vode priječile veći broj vjernika u odlasku na svetu misu. Isto je tako ta udaljenost priječila i djeci, koja nisu imala odgovarajuće odjeće, pohađanje vjerske poduke tijekom zime; isto tako, mnogi tijekom bolesti nisu bili okrijepljeni svetim Otajstvom. Bratovština je izgradila novu zgradu kapelanije, a obvezala se nabaviti krstionicu i predmete za održavanje obreda. Nova kapelanija sv. Trojstva u Donjim Majkovima je zaslugom bratovštine sv. Trojstva očito zaživjela, ali njezin je opstanak bio prekinut 1806. u rusko-crnogorskoj pohari, kada su Majkovi i cijeli dubrovački kraj popaljeni i opljačkani, a ekonomske posljedice osjećale su se desetljećima.

Župa Banići ustanovljena je odlukom Senata Dubrovačke Republike 21. svibnja 1766. pod nazivom "župa Kručica i Banići", a potpomognuta je zakladom don Marka Vlajkija, iz obitelji gospodara ovog decena, a u vrijeme dubrovačkog nadbiskupa Arkandela Lupisa. Don Marko Vlajki, rođen 1694., u mladosti je

boravio na dvoru kardinala Pignatellija u Napulju, a potom se kao redovnik u Redu sv. Filipa Nerija nakon dugotrajne bolesti vratio u domovinu, gdje je bio svećenikom.³¹ U složenoj oporuci don Marka Vlajkija od 6. listopada 1762. tesorijerima Sv. Marije Velike ostavljena je novčana zaklada za uspostavu dviju crkvenih župa na području Grada, s prihodom od sedamdeset dukata godišnje za uzdržavanje župnika. U klauzuli oporuke ostavlja se na volju uspostava župe tamo gdje je potreba za pastirima. Očito je kako su članovi ugledne dubrovačke obitelji, koja je potomak barskog plemstva, svojim utjecajem nad izvršenjem oporuke don Marka Vlajkija usmjerili sredstva za uspostavu crkvene župe na području svojega zemljišnog posjeda u Dubrovačkom primorju.³²

Župi Banići su godine 1770. pridodana sela Mravinca i Trnova, koja su izdvojena iz župe Lisac, a ta su sela također pripadala posjedu obitelji Vlajki. Župljani svih ovih naselja bili su podanici roda Vlajki.³³ Iz crkvene župe Slano izdvojena su sela Kručica i Banići. Tada je postojeća crkva sv. Marije Magdalene proširena shodno potrebama župne crkve. Na njezinu se mjestu nalazila starija crkva koju je sagradio član obitelji Ohmučevića.³⁴ Iste 1766. godine seljani su sagradili zidove župne kuće u Banićima kraj postojeće crkve.

U odlukama Vijeća umoljenih od 6. svibnja 1766. iskazana je potreba utemeljenja crkvene bratovštine seljana četiriju sela. Crkvene bratovštine imale su i dužnost kontroliranja i ubiranja crkvenih podavanja koja su se razrezivala različito od župe do župe, ovisno o materijalnim mogućnostima. Bitna razlika u odnosu na bratovštine na mletačkom području bila je ta što su bratovštine na dubrovačkom području imale gotovo podjednake vjerske i lokalnouppravne funkcije, teritorijalno se često podudarajući sa kaznačinama. Bratovština je zapravo ubirala ugovorena podavanja u visini od 55 cekina i 20 groša za potrebe župnika, koja su se prikupljala u posebnoj blagajni s tri ključa. Podavanja u vinu i žitu trebala su se prodavati u najboljim prigodama, a ostatak od dvadeset cekina župnik je dobivao iz zaklade don Marka Vlajkija,

³¹ DAD, 276 (170), Osobni fond dr. Ernesto Katić, kut. br. 49, *Descrizione delle origini e geneologie dei Cittadini Ragusei che furono in affitto della Confraternita di San Antonio nei tre secoli e più...*, 491.

³² DAD, Testamenta Notariae, X, sv. 80, 96-98.

³³ I. Šimić, o. c., 2011., 218.

³⁴ Vinicije B. Lupis, „Crkva sv. Marije Magdalene u Banićima“, *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka*, sv. IX, Dubrovnik, 2006., 107-115.

što je ujedno iznosilo 75 cekina i dvadeset groša godišnjeg prihoda. Još trideset cekina župnik je godišnje ubirao od crkvenih funkcija. Vijeće umoljenih je isto tako razmotrilo gradnju trijema ispred postojeće crkve, nabavu liturgijske opreme i opremanje kuće za stanovanje.³⁵

Na samom kraju XVII. stoljeća, 1692., odvajanjem naselja Smokovljani i Visočani od župe Ošlje utemeljena je župa Smokovljani, za vrijeme dubrovačkog nadbiskupa Placida Scoppe iz Messine.³⁶

Zanimljiv je pokušaj utemeljenja kapelanije u Grgurićima. Godine 1730. u nadbiskupskoj kancelariji upisan je *exemplum* iz državne kancelarije (*Diversa Cancelariae* iz 1723., na stranici 202), izvadak iz oporuke sastavljene u Cadizu u Španjolskoj 12. kolovoza 1702. kapetana Petra Luke Nedostoja, u nazočnosti njegove supruge Marije Suarez de Vigliamel i kapetana Đura Ivova Butijerića. Kapetan Nedostoja, nastanjen u Španjolskoj, ostavio je 2000 srebrnih škuda s nakanom utemeljenja kapelanije u Grgurićima. U opsežnom oporučnoj klauzuli o upravljanju zakladom kojom se uzdržavala kapelanija, utvrđen je redoslijed upravitelja, i po izumiranju potomaka koji bi upravljali zakladom, dubrovački Dominikanski samostan imenovan je upraviteljem zaklade. Bilo je odlučeno kako bi se novac zaklade uložio u Javnu dobrotvornost u Dubrovniku, poradi stalnog ulaganja i ubiranja prihoda zaklade.³⁷ Ova kapelanija bila je ogledni primjer načina utemeljenja kapelanija, ponajprije na temelju ekonomske osnove, odnosno opravdanosti utemeljenja s novčanim legatima koji su omogućavali egzistenciju kapelanije.

Konavle

Župa sv. Nikole u Čilipima po svojem je nastanku najmlađa konavoska župa. Ustanovljena je godine 1746. odvajanjem konavoskih naselja od župe Cavtat te naselja Vignji u župi Pridvorje. Obuhvaća sela: Čilipi, Močići, Vignji i Komaji, s južne strane konavoskog polja, te naselja Gabrile i Uskoplje, sa sjeverne strane, kao i dio Zvekovice. Župa utemeljena za nadbiskupa Andela Franchija osnovana je "poradi velikog broja duša", te su od

---

³⁵ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 117, (1756.-1766.), 172-173.

³⁶ I. Šimić, o. c., 2011., 233.

³⁷ ADB, Ser. 1, podser.1a, sv. 15 (1720.-1731.), 169'-173.

početka dva veća naselja, Močići i Gabrile, nazvana kapelanijama.³⁸

Župa sv. Nikole u Dubravci (nekoć župa Mrcine) ustanovljena je 1737. preraspodjelom područja župa Gruda i Pločice. Obuhvaća sela Mrcine, Vataje, Pičete, Butkovinu i Dunave.³⁹ I ova crkvena župa utemeljena je za nadbiskupa Anđela Franchija, franjevca koji je imao osjećaj za pastoralno djelovanje.⁴⁰ Dana 24. svibnja 1766. Vijeće umoljenih glasovalo je za obnovu župne crkve u Mrcinama, što govori u prilog o brizi državnih vlasti o župnom ustroju.⁴¹ Pitanje utemeljenja svake crkvene župe bilo je izdržavanje župnika i crkve. Utemeljenjem crkvene župe regulirali su se obvezni odnosi; tako je uređeno davanje sela: Vatasas (odcjepljenih od Župe Pločice), Dunave, Butkovina, Dubravčići, Pičeti, u vinu, žitu (pola uborka po kući). Tesorijeri sv. Marije Velike po odluci Malog vijeća odredili su godišnji prihod župniku Mrcina od 55 dukata.

³⁸ *Schematisimus diocesis ragusinus*, Ragusii, 1909., 44; *Schematisimus cleri diocesis ragusinae pro anno MDCCCC*, Venetiis, MDCCCC, 17-22; Vinicije B. Lupis, O sakralnom graditeljstvu Konavala u 19. stoljeću; *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, sv. 1, Dubrovnik, 1998., 300; I. Šimić, o. c., 2011., 126.

³⁹ I. Šimić, o. c., 2011., 129.

⁴⁰ ADB, Ser. 1, Diversa, podserija 1.1., sv. 16 (1728. – 1743.), 30: "Ex Libro Exg. mi Min: Cons: de 1737 in fol. 9. Die p:ima Mensis Majj 1737 Captum fuit de terminando, quod pro Ereptione Nove Parochie in Marzine dividi debeant Casalia, que fuerunt Parochie de Gruda inter ipsum Parocum de Grudda et dicatum Novum de Marzine modo, quo sequitur. Vid.t Sint de nova Parochia de Marzine hec Casalia Dunavi, Butcovine, Marzine, atq; Piceti: Et ex Parochia de Plocize addatur ei etiam Casale de Vatasas, adhoc ut hec quinque Casalia conficiant Novam Parochiam de Marzine. Et quod pro Parochia de Grudda remaneant sequentia Casalia nempe Dobrusca, Sastoglie, Barra, Zarniegovina, Grudda, Bacev do', Sciaboklichii, Radovcichi, Vinogradzi, atque Cocoti: Et ex Paroco Gruda, adhoc, ut predicta omnia Casalia conficiant Parochiam de Grudda declarando, et terminando, quod ulora solitum Vinum, quod quelibet Domus dare debet suo Paroco teneantur Domus supradictorum Casačiam assignato supradictis duobus parochis de Merzine, et de Grudda dare quelibet suo respectivo Paroco medium Uborak Tritici loco unius Cetvartak, quod adhuc dabant.

Sanciendo insuper, quod duc: xvij, qui annuatio dabantur per Apolitiam a DD. Thesaurarijs I.ta Maria Maj:us dicto Paroco de Grudda, debeant a modo in antea dividi, et dari sex novo Paroco de Marzine, et duodecim predicto de Grudda specificando etiam, quod ad tenorem Paroium Exg:si Rog:le Cons:li captarum sub die vij Mis Aprilis de 1731 remanent dicti duo Parochi apocianti in celebratione Missarum a Ven_e Conrat:e Re.. Sacerdot. S. Petri in Cathedra hujus Civit:s in due XV annuius pro quolibet.

Et he, omnes Terminationes, declarationes, et Specificationes sancienti, et sunt vigore, et in exequitione Partis Exg:si Rog:e Consilij heri a prandio capte. Antonius : not:"

⁴¹ DAD, III, Cons. Rogatt. (odluke Vijeća umoljenih), sv. 117. (1765.-1766.), 137'.

Valja navesti kako je selo Popovići (kapelanija koja je od 1637. do 1737. pripadalo župi Pridvorje) došlo u sastav župe Grude.⁴² Selo Popovići u crkvenim vizitacijama od godine 1744. navodi se u župi Gruda.⁴³

Župa Vitaljina bilježi svoje začetke godine 1620. Za udaljeni jugoistočni dio župe Pločice ustanovljena je godine 1620. kapelanija sv. Spasa. Kapelanija je postala samostalnom 7. rujna 1748. Odlukom Malog vijeća od 7. svibnja 1748. odlučena je gradnja župnog dvora za novouspostavljenu župu sv. Spasa u Vitaljini.⁴⁴ Isto tako, Vijeće umoljenih 13. veljače 1731. odobrava 150 dukata za nabavu kaleža, pokaznice i čestičnjaka za župnu crkvu. Zamolbu pred vijeće iznijeli su Antun Bratičević i Božo Radonić.⁴⁵ Utemeljenje najsjevernije župe tadašnje dubrovačke nadbiskupije zbilo se za vrijeme istog nadbiskupa Anđela Franchija. Vijeće umoljenih je godine 1766. odlučilo da se konavosko selo Kuna, koje je u prošlosti bilo u sastavu župe Stravča, potom pridodano župi Pridvorje, vrati u sastav župe Stravča.⁴⁶

TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA

Dubrovačka nadbiskupija imala je i drugog sufragana, Trebinjsko-mrkansku biskupiju, najvećim dijelom u Osmanskom Carstvu, na čijem je području, unatoč iznimno nepovoljnim prilikama, došlo do osnutka novih crkvenih župa. Uzrok tome su crkvene potrebe za učinkovitijim dušobrižništvom, ali i političke okolnosti. Nakon minulog Velikog bečkog rata i Karlovačkog mira 1699. te provedenog razgraničenja između Venecije i Osmanskog Carstva, nastale su promjene u organizaciji crkvenih župa na području Trebinjsko-mrkanske biskupije. Župa Dobranje, koja je prije spomenutog rata odijeljena od župe Gradac, po njegovom završetku doživjela je novu diobu. Razgraničenjem, Dobranje je s jednim dijelom župe pripalo Veneciji, dok je veći dio sve do

---

⁴² I. Šimić, o. c., 2011., 132.

⁴³ Vinko Foretić, *Župa Pridvorje 1584.-1984.*, Trebinje, 1984., 16.

⁴⁴ DAD, V. Acta Consilii Minoris (Zapisnici Malog vijeća), sv. 96. (1746.-1749.), 173; "Captum fuit de faciendo Apolitam Ser Luciano Luce de Pozza per DD. Senatoribus Officialibus super erectione nova Parociae in Canali sub biscentum quinqina pro fabrica nove Domus Capellani in Vitaglina."

⁴⁵ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 173, (1760.-1762.), 20-21.

⁴⁶ DAD, III, Atti Cons. Rogat. (Odluke Vijeća umoljenih), sv. 171, (1756.-1766.), 176'.

Neretve i gotovo do blizu Mostara ostao u granicama Osmanskog Carstva. Na tom prostranom području utemeljena je župa Dubrave sa sjedištem u Crnićima blizu Stoca. Spomenimo da se održala i sinoda Trebinjsko-mrkanske biskupije 1729. godine u crkvi sv. Marije.

Osim toga, također početkom XVIII. stoljeća, neke župe (Zurovići) i kapelanije (Belenići, Golubinac) Trebinjsko-mrkanske biskupije duž dubrovačke granice, u prethodnom ratu su razorene, a po njegovom završetku objedinjene su u župu Popovo sa sjedištem u Ravnom. Spomenuta župa Dubrave, duga i široka, za biskupovanja fra Anzelma Katića, trebinjsko-mrkanskog biskupa, dopustom sv. Kongregacije podijeljena je 1763. na dvije župe – na istoimenu župu Dubrave i novu župu Hrasno. Organizacija novih župa u ovoj biskupiji uslijedit će kasnije, tek u XIX. stoljeću.⁴⁷

Ustroj crkvenih župa Dubrovačke nadbiskupije, Stonske i Trebinjsko-mrkanske biskupije koje su pokrivali državni teritorij Dubrovačke Republike dočekaao je pad Dubrovačke Republike 1806. godine, kada je u rusko-crnogorskoj pohari i tijekom francuske okupacije posve ekonomski skršena malena republika. Ekonomsko osiromašenje rezultiralo je okončanjem daljnjeg razvoja župnog ustroja i trebat će gotovo pola stoljeća kako bi se raniji proces razvitka župnog pastorala zbog ekonomskog oporavka nastavio, sada na području novoustrojene Dubrovačke biskupije.

FREEDOM OF ESTABLISHING PARISHES OF THE ARCHDIOCESE OF DUBROVNIK AND THE DIOCESES OF STON AND TREBINJE-MRKAN IN XVIII CENTURY

Summary

In the history of the Archdiocese of Dubrovnik, the eighteenth century is exceptionally interesting due to the fact that the archbishops of Dubrovnik were again the inhabitants of Dubrovnik, and no longer strangers. Archbishop Rajmund Gallani/Jelić is one of many people from Dubrovnik who worked in the Levant area. His missionary work was related to Asia Minor, where he was a titular archbishop of Ankara and worked closely with an Armenian - Mekhitar, founder of the Armenian Catholic order. Parish of St.

⁴⁷ P. Basilius Pandžić, *De Diocesi tribuniensi et mercanensim Romae*, 1959., 65, 71.

Nicholas at Dubravka (Mrcine) was founded in 1737 during the archbishop Andelo Franchi, and Parish of St. Nicholas at Čilipi in 1746. The northernmost parish of that-time Archdiocese of Dubrovnik was founded in 1766, when the Senate (Consilium Rogatorum) decided to join in the Konavle village Kuna and Stravča and to found a parish. During the archbishop Nikola Puljizević (1767-1777), former bishop of Nikopolj in Bulgaria, a chaplaincy at Majkovi and Parish of St. Saviour at Mokošica were founded. During the archbishop Grgur Lazzari/Lazarev (1777-1792), man from Dubrovnik of Bulgarian descent, Parish Banići was founded. During the eighteenth century, due to economic prosperity, new parish churches were being renewed and built; rich middle class people were striving, by their free will, to establish new parishes and chaplaincies on the territory of the Republic of Dubrovnik. In the area of the Diocese of Ston only two new parishes were established during the eighteenth century, because, during the two previous centuries, the process of defining the parishes in accordance with a logical organization of principalities and captaincies of the Republic of Dubrovnik was completed. The bishop of Ston Frano Volanti, clergyman of Dubrovnik, gave the synod of bishops in the Cathedral of St. Blaise in 1713, and chose as his assistant the famous Jesuit Ardelio Dellabella. Two years earlier, in 1711, he transferred the parish seat of Polje from the Church of Our Lady of Lužine to the Church of Our Lady of Luncijata, which was restored then too. On 15th July, 1732 he transferred the parish seat Vručica from the Church of St. Cosmas and Damian to the Church of Our Lady of Mercy. The bishop of Ston, Hijacint Miljković, founded the Parish of St. Mary Magdalene at Putnikovići /Monte Negro/ in 1749, and another bishop of Ston, Pero Budmani, established the Parish of St. Michael at Viganj in 1761. The example of a never-realized process of establishing the parish at Županje Selo in 1765, though approved by the Senate, speaks in favour of pragmatism of the Republic of Dubrovnik and its getting to the core of church matters. In the area of the Diocese Trebinje-Mrkan, during the episcopate of Fr Anselmo Katić, bishop of Trebinje-Mrkan, the parish Dubrave was divided by permission of the Congregation into two parishes in 1763 – the parish of the same name Dubrave and a new parish Hrasno. Economic recovery after the political and economic crisis of the seventeenth century and the growth of population in the Republic of Dubrovnik in the eighteenth century enabled the formation of new parishes, whose foundation had to be approved by the Small Council and

Archbishop. The state took care of churches, convents and parish houses and it systematically built and rebuilt them and procured the liturgical items. The process of establishing parishes ended in Russo-Montenegrin ravages in 1806 and long-time French occupation.

Key words: *Archdiocese of Dubrovnik, Diocese of Ston, foundation of parishes.*